

НЕЛЕДВА Н. В.,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики
(Міжнародний гуманітарний університет)

УДК 343.163:343.121(477)

ПРАВОВІ ТА ДЕЯКІ ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ УКЛАДАННЯ УГОДИ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ МІЖ ПРОКУРОРОМ ТА ПІДОЗРЮВАНИМ ЧИ ОБВИНУВАЧЕНИМ ЗІ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ ГРУПАМИ ОСІБ

У статті порушуються актуальні теоретичні, правові та психологічні проблеми укладання угоди про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим під час кримінального провадження. Головна увага звертається як на теоретичні аспекти проблеми (поняття, види, сутність угод), правові основи укладання угод, так і найважливіші психологічні аспекти цього питання.

Ключові слова: угода про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим, види угод, компроміс.

В статье поднимаются актуальные теоретические, правовые и психологические проблемы заключения сделки о признании вины между прокурором и подозреваемым или обвиняемым в ходе уголовного производства. Главное внимание обращается как на теоретические аспекты проблемы (понятие, виды, сущность сделок), правовые основы заключения сделок, так и важнейшие психологические аспекты этого вопроса.

Ключевые слова: соглашение о признании вины между прокурором и подозреваемым или обвиняемым, виды сделок, компромисс.

The article is dedicated to topical theoretical, legal and psychological problems of concluding an agreement between prosecutor and suspect or accused about admission of guilt during criminal proceedings. Attention is focused both on theoretical aspects of problem (definitions, types, essence of agreements), legal basics of concluding agreements, and on most important psychological aspects of this matter.

Key words: agreement about admission of guilt between prosecutor and suspect or accused, types of agreements, compromise.

Вступ. Інститут визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим є новелою Кримінального процесуального кодексу України. Цей правовий інститут набув успішного розвитку з прийняттям нового КПК України. Але практика його застосування свідчить про наявність певних проблем у його реалізації. Значно просунулися у напрямку вдосконалення договірних правовідносин науковці (В.І. Бояров, Г.П. Власова., О.Г. Добровольська, Д.О. Лупенко, П.В. Пушкар, В.М. Тертишнік, Г.П. Середа та ін). Разом із тим серед учених немає єдності стосовно поняття, значення даного виду угод для кримінального процесу, наукові публікації свідчать про дискусійність окремих аспектів цього питання, а також про те, що законодавець не достатньо врегулював інститут угод, деякі норми Кримінального процесуального кодексу України потребують удосконалення, зокрема, не врегульовано правове положення підозрюваного, обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення тощо. Фрагментарно розкрита і проблема психологічної сутності укладання угод, недостатньо досліджений психологічний механізм укладання угоди про визнання винуватості за злочинами, вчиненими групами осіб в умовах конфлікту між особою, яка іде на співпрацю з прокурором та тими суб'єктами, кримінальні діяння яких вона з ризиком для здоров'я та життя на основі певних мотивів допомагає

розкрити. Наведені вище факти вказують на нагальну необхідність продовження наукових досліджень у даному напрямку.

Результати дослідження. Як свідчить практика кримінального провадження, найбільш складними для розкриття та розслідування являються злочини, які вчинені групою осіб (дві або більше осіб без або за попередньою згодою) і особливо складними є злочини, вчинені організованою групою, а надскладними – вчинені злочинною організацією, кожний із яких потребує зусиль, і не одного слідчого, а як правило, слідчо-оперативних груп, слідчих бригад.

Відповідно до ч. 3, 4 ст. 28 УК України злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом із розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи. Злочин визнається вчиненим злочинною організацією, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп.

Нові можливості у вирішенні завдань протидії груповій злочинності з'явилися з введенням інституту кримінального провадження на підставі угод, а саме, ініціювання та укладання угоди про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим.

Угода стала важливим інструментом, за допомогою якого у правоохоронних органах з'явилась додаткова можливість вирішити завдання кримінального процесу України. Кримінально-правові зобов'язання, які виникають в угодах – важливий і необхідний елемент більш ефективного функціонування кримінального процесу.

Укладання угоди про визнання винуватості можливе у кримінальних провадженнях за 55% статей Кримінального кодексу України [13, с. 818–819].

На жаль, у Кримінальному процесуальному кодексі України поняття угоди не розкривається. Окремі автори трактують це поняття по-різному: як юридичну домовленість [10, с. 8]. Інші – як погодження підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, з одного боку, та державного обвинувача – з другого [11, с. 93]; як процес, під час якого обвинувачений (підсудний) і обвинувач у кримінальному провадженні розробляють взаємоприйнятне рішення, що підлягає затвердженню судом [7, с. 37]; як процес досягнення угоди в кримінальному процесі [4, с. 455]. На наш погляд, «погодження», «процес... розроблення рішення», «процес досягнення угоди» – це підготовчі дії, які можуть привести до укладання угоди, а можуть і не досягти такої мети, тому угода – це кінцевий результат домовленості.

Згідно з Великим тлумачним словником сучасної української мови угода має такі значення: «Взаємна домовленість про взаємні зобов'язання. Договір, за яким встановлюються взаємні зобов'язання щодо чого-небудь. Згода між ким-небудь на основі якоїсь вигоди» [8, с. 1495]. У словнику термінів і понять законотворчої діяльності поняття «угода» розкривається як волевиявлення двох і більше сторін, спрямоване на встановлення, зміну чи припинення взаємних юридичних прав та обов'язків [9, с. 324].

Не вдаючись до більш детального розгляду цього питання, розкриємо своє бачення стосовно трактовки даного поняття. Угода про визнання винуватості підозрюваним чи обвинуваченим у Кримінальному процесі – це затверджений судом договір (домовленість, волевиявлення) двох сторін (прокурора та підозрюваного чи обвинуваченого), який спрямований на встановлення, зміну чи припинення юридичних прав та обов'язків підозрюваного чи обвинуваченого, та виникнення зобов'язань прокурора про нагляд за його виконанням.

У кримінально-процесуальній науці введення цього інституту зустріли по-різному. Одна група вчених позитивно оцінила таку новелу в КПК України і зазначає, що це дозволить: імплементувати позитивний зарубіжний досвід та оптимізувати кримінальне провадження; гармонізувати національне законодавство із законодавством Європейського Союзу [1, с. 98]; зняти гостроту та напруженість конфлікту інтересів у кримінальному судочинстві [2, с. 71]; економити фінансові ресурси держави [3, с. 7]; підвищити рівень оперативності здійснення розслідування кримінальних правопорушень [4, с. 39]; розширити принципи індивідуалізації покарання [3, с. 7]; зменшити навантаження на систему здійснення правосуддя у кримінальних справах [5, с. 70].

На наш погляд, введення цього інституту дає можливість вирішити весь перерахований комплекс завдань кримінального провадження. Крім цього, визнання винуватості є одним із різновидів співпраці підозрюваного, обвинуваченого зі слідчим, прокурором, судом, яка дає можливість вирішити ряд тактичних та стратегічних завдань кримінального провадження, пов'язаних із своєчасним та повним відшкодуванням матеріальної та моральної шкоди, завданої злочином, притягненням до кримінальної відповідальності інших винних у вчиненні злочину осіб. Цей інститут, по суті, проводиться також із метою спрощення процедури досудового розслідування й судового провадження, забезпечує реальне виконання важливої засади – здійснення кримінального провадження впродовж розумного строку, значно скорочуючи часові витрати, а також не тільки матеріальні, але і людські ресурси. І на кінець, на наш погляд, введення цього інституту дає можливість вирішити весь перерахований комплекс завдань кримінального провадження.

Інші вчені висловлюють критичне ставлення до цього інституту і висловлюють думку про те, що, незважаючи на численні нагадування про права і гарантії, всі вони можуть виявитися непотрібними через відсутність гарантій встановлення істини; торг у справі встановлення істини просто недоречний. Істина не може бути досягнута жодними контрактами, тому неприпустимим є застосування угоди про визнання винуватості у кримінальному судочинстві України [6, с. 107–112; 38].

У першу чергу необхідно підкреслити, що наша держава крокує до євроінтеграції, тому варто наголосити, що закріплення у КПК України цього інституту спрямоване на виконання Рекомендації № 6R (87) 18 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам від 17 вересня 1987 року «Стосовно спрощення кримінального правосуддя». Крім цього, зазначимо, що мають рацію і ті вчені, які сприймають цей інститут як позитивне явище, і в певній мірі праві ті вчені, які висловлюють критичне ставлення. На наш погляд, інститут кримінального провадження на підставі угод, і, зокрема, ініціювання та укладання угоди про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим, діє і повинен застосовуватися згідно з законом, але він потребує вдосконалення, потрібні додаткові гарантії, пов'язані з обов'язковим встановленням істини по кримінальному провадженню принаймні в обсягах визнання винуватості підозрюваним чи обвинуваченим.

Відповідно до ст. 469 КПК України угода про визнання винуватості може бути укладена за ініціативою прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого.

Угода про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена у провадженні щодо: 1) кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості, тяжких злочинів; 2) особливо тяжких злочинів, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України за умови викриття підозрюваним чи обвинуваченим іншої особи у вчиненні злочину, віднесеного до підслідності Національного антикорупційного бюро України, якщо інформація щодо вчинення такою особою злочину буде підтверджена доказами.

Угода про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена щодо кримінальних проступків, злочинів, внаслідок яких шкода завдана лише державним чи суспільним інтересам. Укладення угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні щодо уповноваженої особи юридичної особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким здійснюється провадження щодо юридичної особи, а також у кримінальному провадженні, в якому бере участь потерпілий, не допускається.

Але необхідно підкреслити, що судова палата у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ у своїх роз'ясненнях від 15 листопада 2012 року №223_1679/0/4_12 «Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод» встановила, що використане у ч. 4 ст. 469 КПК України формулювання «у кримінальному провадженні, в якому бере участь потерпілий» означає, що не виключається можливість укладання угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні, в якому попередньо було укладено угоду про примирення, у зв'язку з чим матеріали кримінального провадження виділено в окреме провадження.

Укладення угоди про визнання винуватості може ініціюватися в будь-який момент після повідомлення особі про підозру до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку.

У разі, якщо кримінальне провадження здійснюється щодо кількох осіб, які підозрюються чи обвинувачуються у вчиненні одного або кількох кримінальних правопорушень, і згода щодо укладення угоди досягнута не з усіма підозрюваними чи обвинуваченими, угода може бути укладена з одним (кількома) з підозрюваних чи обвинувачених. Кримінальне провадження щодо особи (осіб), з якими досягнуто згоди, підлягає виділенню в окреме провадження.

Не дивлячись на те, що в статті 472 КПК, в якій розкривається зміст угоди про визнання винуватості, серед інших зазначаються «...обов'язки підозрюваного чи обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою (якщо відповідні домовленості мали місце)...» у ст. 470 КПК України, в якій прокурор при вирішенні питання про укладення угоди про визнання винуватості зобов'язаний враховувати такі обставини: 1) ступінь та характер сприяння підозрюваного чи обвинуваченого у проведенні кримінального провадження щодо нього або інших осіб; 2) характер і тяжкість обвинувачення (підозри); 3) наявність суспільного інтересу в забезпеченні швидшого досудового розслідування і судового провадження, викритті більшої кількості кримінальних правопорушень; 4) наявність суспільного інтересу в запобіганні, виявленні чи припиненні більшої кількості кримінальних правопорушень або інших більш тяжких кримінальних правопорушень».

Законодавець заклав дуже важливу основну вимогу при укладанні таких угод, зокрема, наявність суспільного інтересу. Суспільство зацікавлене, передусім, у викритті більшої кількості кримінальних правопорушень, особливо латентних, зменшенні рівня злочинності, в запобіганні, виявленні, викритті та припиненні більшої кількості кримінальних правопорушень або інших більш тяжких злочинів.

Зміст цієї статті вказує на центральну мету введення такого інституту – це сприяння досудовому розслідуванню, активна співпраця зі слідчим, прокурором, судом, а це, на наш погляд, означає, що без реальної допомоги слідству у викритті кримінального правопорушення, вчиненого як ним особою, так і іншими особами, угоди такого виду, як правило, не буває, про що також свідчить практика застосування цього інституту. Тому по злочинам, вчиненим групою осіб, головною метою укладання угоди являється не лише визнання підозрюваним (обвинуваченим) винуватості, а його активна співпраця з органами досудового розслідування, судом.

Вивчення матеріалів практики свідчить про те, що угоди про визнання винуватості можуть бути різних видів: в залежності від ініціатора укладання угоди – за ініціативою прокурора чи за ініціативою підозрюваного (обвинуваченого); за часом укладання угоди – під час досудового розслідування чи після завершення досудового розслідування до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку; за кількістю осіб, з якими укладено угоду – з однією особою, з декількома, зі всіма особами кримінальної групи; за об'ємом співпраці з підозрюваним чи обвинуваченим – для рішення тактичних чи стратегічних завдань із розслідуваного злочину, для вирішення питань з інших кримінальних правопорушень; за тривалістю співпраці – короткочасна взаємодія, на період розслідування злочину, вчиненого підозрюваним чи обвинуваченим, і тривала співпраця, яка продовжується і після завершення розслідування; за характером – угоди про визнання винуватості, які містять обов'язок підозрюваного чи обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою; угоди про визнання винуватості, які не містять обов'язку підозрюваного чи обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою. Але на практиці останнє можливо тільки в ситуації, коли злочин вчинено одноособово, а коли кримінальне правопорушення вчинено в групі, то у такому випадку підозрюваний чи обвинувачений, який укладає з прокурором угоду, повинен взяти на себе зобов'язання щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою(ами).

Проблема схилення окремих членів злочинної групи, особливо організованих, до співпраці з правосуддям дуже складна, і шляхи її вирішення знаходяться в психологічних механізмах діяльності групи, у взаємовідносинах членів групи.

Вперше правильне визначення групи для свого часу дав Гоббс у книзі «Левиафан», як «...певного числа людей, об'єднаних загальними інтересами або загальною справою» [14, с. 244].

У психології традиційно визначають групу «як сукупність людей, зв'язаних загальною метою, при досягненні якої можуть бути задоволені індивідуальні потреби її членів» [15, с. 121].

Група – це «реально існуюче утворення, в якому люди зібрані разом, об'єднані за якоюсь загальною ознакою, різновидом спільної діяльності, або вони перебувають у схожих умовах, обставинах (а також у реальному процесі їхньої життєдіяльності), певним чином усвідомлюючи свою приналежність до цього утворення» [16, с. 137–138].

У соціальній психології виділяють такі ознаки групи: усвідомлення кожним учасником своєї приналежності до групи; наявність загальної мети; сумісна діяльність; взаємодія та взаємозв'язок між членами групи; особовий склад групи; мотивація; розподіл функцій, наявність визначеної функціональної структури, що включає в себе виконання певних обов'язків, ієрархію статусів, «лідер-підвласні особи», спеціалізація в групі; сумісні емоційні стани (переживання успішно виконаних дій тощо); наявність міжособистісних відношень, підпорядкованих груповим нормам, звичаям, інтересам; конформність особи в групі [15, с. 121–153].

Серед груп людей особливе місце в психології займають злочинні групи, і зокрема організовані, які характеризуються, насамперед, асоціальною, антигромадською спрямованістю своєї діяльності, що виявляється і в особливостях групових переживань, думок і оцінок, у специфіці психологічного спілкування членів групи один із одним, і, що особливо важливо, у суспільно шкідливому поведженні. Для такої групи характерне зневажливе, іноді цинічне відношення до суспільних цінностей, байдуже або негативне ставлення до вимог соціальних і моральних вимог. Психологія спілкування членів такої групи – це психологія людей, пов'язаних скривдженими поняттями інтересів, особистими потребами, заснованими на матеріальній залежності, круговій поруці; об'єднання відбувається на основі сумісної злочинної діяльності; група виступає, як єдиний особливий суб'єкт злочинної діяльності і т. ін. [17, с. 125].

Організована злочинна група в юридичній психології розглядається, як спеціалізований соціально-психологічний механізм, який направлений на систематичну злочинну діяльність, що збільшує суспільну небезпеку такої діяльності, об'єднання, яке відрізняється «спільністю злочинних інтересів і умислу, стійкими внутрішньогруповими зв'язками та рольовою диференціацією» [18, с. 319].

У зв'язку з вищезазначеним для схилення підозрюваного чи обвинуваченого за злочини, вчинені групою осіб, до визнання винуватості та співпраці для забезпечення швидкого досудового розслідування, викриття більшої кількості кримінальних правопорушень; у запобіганні, виявленні чи припиненні більшої кількості кримінальних правопорушень, або правопорушень більшої тяжкості, прокурору необхідно розумітися в тих взаємовідносинах, які склалися в злочинній групі.

У психологічній літературі зазначається, що компетентний фахівець із конфліктних взаємовідносин повинен мати добрий рівень спеціальних професійних знань та навичок, зокрема:

- збирати інформацію та вести спостереження за станом конфлікту за такими параметрами: суб'єкти конфлікту, їх інтереси, цілі, позиції, наміри, ступінь розвитку конфліктної свідомості; учасники конфлікту, їх інтереси, цілі, позиції, наміри, ступінь розвитку конфліктної свідомості; предмет конфлікту; шляхи, способи і засоби досягнення учасниками конфлікту своїх цілей у конфлікті; характеристика ресурсних можливостей учасників конфлікту для досягнення своїх цілей; втрати й збитки учасників конфлікту, понесені ними під час конфлікту; рівень розвитку конфлікту, його масштаб та інтенсивність;

- виявляти генезис конфлікту: аналіз конфліктостворюючих чинників, причин, умов, джерел і рушійних сил розвитку конфлікту; оцінка співвідношення сил учасників конфлікту; сильні й слабкі сторони учасників конфлікту; оцінка масштабності, тривалості, інтенсивності конфлікту; типологія й класифікація оцінки; політична, правова, моральна, аксеологічна оцінки;

- прогнозувати перебіг конфлікту: визначення найбільш важливих для даної ситуації чинників; складання списку обмежень; побудова прогностичної моделі конфлікту; можливі сценарії поведінки учасників конфлікту; оцінка їх ймовірності, вибір найбільш можливих із них і написання загального сценарію; прогнозування результатів конфлікту (позитивних, негативних наслідків, «ціни» перемоги, користі тощо); перевірка точності прогнозу тощо;

– здійснювати вибір оптимальної тактики та стратегії дій, скласти план найбільш важливих заходів, за допомогою яких передбачається досягти необхідного результату [12, с. 126, 140].

При цьому, на наш погляд, для забезпечення успіху співпраці підозрюваних чи обвинувачених із судовими та правоохоронними органами, з проведенням детального аналізу взаємовідносин у злочинній групі, необхідно також: використати встановлені протиріччя між особами групи для виявлення та спонукання тієї особи, яка в даній ситуації може реально схилитися до угоди про визнання винуватості та співпраці з органами правосуддя; змоделювати та спланувати до реалізації комбінацію можливого використання інформації даної особи під час доказування в кримінальному провадженні; прийняти відповідні заходи захисту особи від ризиків. Крім цього, необхідно також передбачити заходи відновлення психологічного стану особи, яка діяла в умовах ризику на підставі угод про визнання винуватості.

Вивчення практики застосування угод про визнання винуватості свідчить про те, що суди не завжди затверджують їх із-за неконкретності угод стосовно обставин, які відносяться до дій підозрюваного чи обвинуваченого у вирішенні суспільного інтересу. На наш погляд таке положення склалося через недостатнє врегулювання прав та обов'язків прокурора, підозрюваного (обвинуваченого) у зв'язку з укладанням угоди про визнання винуватості.

Особливо гостро це питання стоїть при розслідуванні кримінальних правопорушень, скоєних у складі організованих злочинних угруповань, злочинних організацій, зокрема, при вирішенні питань щодо безпеки особи, з якою укладено угоду у зв'язку з її співпрацею з органами правосуддя. На наш погляд, в КПК України повинні бути передбачені права і обов'язки сторін при укладанні та реалізації угод, в тому числі тих, які стосуються безпеки. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» № 3782-ХІІ від 23.12.1993 право на забезпечення безпеки у кримінальному провадженні, за наявності відповідних підстав, окрім інших учасників кримінального судочинства надано: 1) особі, яка заявила до правоохоронного органу про кримінальне правопорушення, або в іншій формі брала участь чи сприяла виявленню, попередженню, припиненню або розкриттю кримінальних правопорушень; 2) підозрюваному, обвинуваченому.

При цьому необхідно мати на увазі, що надання прокурором гарантій забезпечення безпеки підозрюваному (обвинуваченому) при підготовці, укладанні угоди про визнання винуватості є головним аргументом серед інших щодо отримання згоди останнього на співпрацю, тому такі умови повинні бути внесені до тексту угоди.

Висновки. На завершення необхідно наголосити на тому, що серед пріоритетних напрямків захисту особи в сфері кримінальної юстиції можливо назвати: розвиток інституту угод; дослідження психологічних аспектів діагностики конфліктних відносин між правопорушниками в кримінальних групах; продовження розробки правового положення прокурора, підозрюваних (обвинувачених) під час підготовки, укладання та реалізації угод про визнання винуватості і вдосконалення реального механізму використання в кримінальному провадженні зазначеного інституту, відновлення психологічного стану особи, яка діяла в умовах ризику на підставі угод про визнання винуватості тощо.

Список використаних джерел:

1. Вільгушинський М.Й. Погоджувальне правосуддя у кримінальній юстиції України: актуальні проблеми впровадження та застосування / М.Й. Вільгушинський, М.В. Сіроткіна // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2012. – № 6 (9). – С. 97–112.
2. Смолькова И.В. Конфликт в уголовном процессе: способы разрешения / И.В. Смолькова // Материалы 59-й ежегодной науч. конф. профессорско-преподавательского состава, докторантов, аспирантов и студентов, 27 марта – 1 апреля 2000 г. – Иркутск, 2000. – С. 71–78.
3. Середа Г.П. Особливості угоди про визнання винуватості в кримінальному провадженні / Г.П. Середа // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2012. – № 2. – С. 7–9.
4. Власова Г.П. Деякі проблемні аспекти укладення угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості / Г.П. Власова // Правове життя сучасної України: матер. Міжнар. наук. практ. конф., 16–17 травня 2013 р. – Одеса, 2013. – Т. 2. – С. 453–455.
5. Лупенко Д.О. Участь прокурора у кримінальному провадженні на підставі угод: проблеми та перспективи / Д.О. Лупенко // Новели Кримінального процесуального кодексу України 2012 року: зб. статей. – К., 2012. – Ч. 2. – С. 65–70.

6. Тертишник В.М. Компроміс у кримінальному процесі / В.М. Тертишник // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 11. – С. 107–112.
7. Удалова Л.Д. Застосування компромісів при вирішенні конфліктів під час досудового розслідування: навч. посіб. / Л.Д. Удалова, І.В. Паризький. – К. : «Видавничий дім «Скіф», 2012. – 184 с.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
9. Законотворча діяльність: Словник термінів і понять / [за ред. акад. НАН України В.М. Литвина]. – К.: Парламентське видавництво, 2004. – 344 с.
10. Пушкар П.В. Угода про визнання вини у сучасному кримінальному процесі: порівняльно-правове дослідження: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза» / П.В. Пушкар. – К., 2005. – 17 с.
11. Бояров В.І. Питання застосування угоди про визнання вини в кримінальному судочинстві / В.І. Бояров // Вісник Запорізького національного університету: зб. наук. статей. – Серія «Юридичні науки». – Запоріжжя, 2005. – № 1. – С. 193–195.
12. Ващенко І.В. Конфлікти: сучасний стан, проблеми та напрямки їх вирішення в органах внутрішніх справ. Монографія. – Харків: «ОВС». 2002. – 256 с.
13. Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року / за ред. О.А. Банчука, Р.О. Куйбіди, М.І. Хавронюка. – Х.: Фактор, 2013. – 1072 с.
14. Гоббс Т. Левиафан: Вибрані твори /Т. Гоббс – М., 1864. – Т. 22.
15. Социальная психология / Под ред. Е.С. Кузьмина, В.Е. Семенова. – Ленинград: изд-во Ленинградского университета, 1979. – 288 с.
16. Андреева Г.М. Социальная психология. – М., 1996.
17. Психологічні особливості організованих злочинних об'єднань (використання психологічних знань у протидії організованій злочинності): Наук. практ. посіб. / За заг. ред. Я.Ю. Кондратьєва, С.Д. Максименка, Б.В. Романюка. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2002. – 436 с.
18. Еникеев М.И. Основы общей юридической психологии: Учебник для вузов. – М.: Юристъ. – 1996. – 631 с.

